

De Pedagogische Civil Society en het Welbevinden van Jongeren.

De samenhang tussen de indicatoren van de pedagogische civil society en het subjectief welbevinden van jongeren.

Ayla Konings*

*Maatschappelijke OpvoedingsVraagstukken, Universiteit Utrecht

Begeleiding:

Dr. Marjolein Verhoeven

Pedagogische Wetenschappen Universiteit Utrecht

J.C.T.Verhoeven@uu.nl

+31 (0)30 253 7681

Abstract

Achtergrond: Omgevingsfactoren hebben samen met persoonlijke factoren een belangrijke rol in de ontwikkeling en het welbevinden van jongeren. De pedagogische civil society is een vrij nieuw begrip welke zich met name richt op de directe omgevingsfactoren in het versterken van het opvoed- en opgroeiklimaat voor gezinnen. Onbekend is wat deze pedagogische civil society kan betekenen voor het welbevinden van jongeren. Het doel van de huidige studie was zodoende om de samenhang tussen de indicatoren van de pedagogische civil society en het subjectief welbevinden van de jongeren te onderzoeken. *Methoden:* 200 vmbo-t scholieren tussen de twaalf en de zeventien jaar vulden vragenlijsten in met betrekking tot hun participatie, ervaren sociale steun, sociale cohesie en maatschappelijk vertrouwen, gevoelens over de eigen zelfeffectiviteit en het subjectief welbevinden. Pearson correlatiecoëfficiënten zijn berekend en vervolgens is er een regressieanalyse uitgevoerd om de relatie te onderzoeken tussen de indicatoren van de pedagogische civil society en het subjectief welbevinden. De Sobel-test voor Mediatie-effecten is gebruikt om de mediërende rol van zelfeffectiviteit te onderzoeken. Maatschappelijk vertrouwen is door de lage betrouwbaarheid van de schaal uitgesloten van de analyses. *Resultaten:* De Pearson-correlatie bleek significant voor de samenhang tussen elk van de indicatoren van de pedagogische civil society en het subjectief welbevinden. Na de regressieanalyse werd deze samenhang slechts gevonden voor sociale steun en zelfeffectiviteit. Zelfeffectiviteit medieerde significant de samenhang tussen participatie, sociale cohesie, sociale steun en het subjectief welbevinden. *Conclusie:* De indicatoren van de pedagogische civil society hangen direct en/of indirect samen met het subjectief welbevinden van jongeren.

Keywords:

Jongeren • Pedagogische Civil Society • Subjectief Welbevinden • Zelf-effectiviteit • Sociale Steun •

Inleiding

Het nature vs. nurture debat speelt onder andere in de filosofie, ontwikkelingspsychologie en pedagogische wetenschappen een belangrijke rol. Al geruime tijd bestaat er onder onderzoekers erkenning voor het belang van zowel genetische aanleg als omgevingsfactoren in de ontwikkeling van de jeugd (Shonkoff & Phillips, 2000). In de sociaal-cognitieve theorie wordt persoonlijkheid en ontwikkeling van jeugdigen gevormd door de uitwisseling tussen gedrag, de omgeving en persoonlijk/cognitieve factoren (Bandura, 1977). Bronfenbrenner

(1994, p. 38) benadrukte in zijn ecologische systeemmodel de “wederkerige interactie tussen een actief, evoluerend, biopsychologisch individu en de personen, objecten en symbolen in de directe omgeving”. De meest directe invloed op de jongere wordt in deze theorie uitgeoefend door het micro-systeem. Binnen dit systeem vallen de fysieke omgeving, activiteiten en rollen van de jongere in zijn of haar thuissituatie, de buurt of op school bijvoorbeeld. De ervaringen die de jeugdige in deze micro-systemen opdoet en de modellen die daar voorgeschoteld worden, werken in samenspel met de persoonlijkheid in de ontwikkeling en het welbevinden van de persoon (Schonkoff & Phillips, 2000).

In het Nederlandse jeugdbeleid is in de laatste paar jaar meer aandacht gekomen voor het belang van de directe context, zoals de wijk of de gemeenschap, op de ontwikkeling van de jeugd. De Raad voor Maatschappelijke Ondersteuning (RMO) en de Raad voor de Volksgezondheid en Zorg (RVZ; 2008) pleitten voor het versterken van de “village” ter ondersteuning van het opvoeden en opgroeien. Ook de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) includeert het belang van de gemeenschap in één van de prestatievelden door “het bevorderen van de sociale samenhang in en leefbaarheid van dorpen, wijken en buurten” na te streven (<http://www invoeringwmo.nl/WMO/nl-NL/Prestatievelden/>). In het kader hiervan is er een pilot gestart voor het versterken van de zogenaamde Pedagogische Civil Society (De Winter, 2009). Dit project richt zich op “het bevorderen van een sociale opvoed- en opgroeiomgeving voor alle kinderen en gezinnen” (NJI, 2010).

De pedagogische civil society is een relatief nieuw begrip waar nog niet eerder onderzoek naar is gedaan (De Winter, 2009). Het huidige onderzoek zal zich richten op de betekenis van de pedagogische civil society voor en door jongeren. De jongeren worden verwacht de vruchten te plukken van een meer betrokken en ondersteunende leefomgeving, maar hieraan ook zelf actief bij te dragen. Er is momenteel nog geen duidelijke definitie beschikbaar voor de pedagogische civil society en met name rol van jongeren hierin is nog onduidelijk. In dit onderzoek zullen de indicatoren van de pedagogische civil society voor en door jongeren zodoende aansluiten bij de algemene doelen van de pedagogische civil society: meer sociale cohesie, meer maatschappelijk vertrouwen, een groter participatie-niveau, meer collectieve effectiviteit en meer onderlinge sociale steun (<http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/16/106.html>). Naast de bijdrage van omgevingsfactoren aan de algemene ontwikkeling van jongeren, kunnen deze factoren eveneens bijdragen aan het subjectief welbevinden van een persoon (Helliwell & Putnam, 2004). In dit onderzoek zal zodoende onderzocht worden óf de

indicatoren van de pedagogische civil society samenhangen met het subjectief welbevinden van de jongeren en in welke mate.

Subjectief welbevinden zal hieronder eerst afgebakend worden waarna de relatie tussen de indicatoren van de pedagogische civil society en het subjectief welbevinden zullen worden besproken. Vervolgens zullen de hypothesen die hierin vorm krijgen worden getoetst aan de hand van een cross-sectioneel onderzoek onder twaalf- tot zeventienjarige vmbo-t scholieren.

Theoretisch Kader

Subjectief Welbevinden

Subjectief welbevinden refereert volgens McDowell (2001) naar “tevredenheid, voldoening, vreugde of plezier, afkomstig van optimaal functioneren [...]; het is een subjectieve en relatieve waarde, geen absoluut concept”. Welbevinden is binnen deze stroming niet meer of minder dan gelukkig zijn (Kahneman, Diener & Schwarz, 1999), welke als einddoel op zichzelf wordt nagestreefd. Omdat subjectief welbevinden een belangrijk component is van de kwaliteit van leven, is onderzoek cruciaal om te begrijpen hoe het leven van mensen verbeterd kan worden (Diener & Ryan, 2009). Ook draagt een hoog welbevinden en levenstevredenheid significant bij aan het verbeteren van het leven op het gebied van gezondheid, werk en inkomen, sociale relaties en maatschappelijke voordelen (Lyubomirsky, King, & Diener, 2005). Subjectief welbevinden bestaat uit de combinatie van positief affect, negatief affect en levenstevredenheid (Diener & Lucas, 1999; Lucas, Diener, & Suh, 1996). In deze studie aangevuld met zelfbeeld, waarvan is bevonden dat deze nauw samenhangt met het subjectief welbevinden (Ryff, 1989; Taylor & Brown, 1988; Diener, 1996). Positief en negatief affect is het emotionele component opgebouwd uit de positieve en negatieve ervaringen die een persoon in het dagelijks leven tegenkomt (McDowell, 2001; Diener, Emmons, Larson & Griffin, 1985). Levenstevredenheid vertegenwoordigt het cognitieve element waarin een persoon een globale evaluatie geeft met betrekking tot de tevredenheid met zijn of haar leven (Diener et al., 1985). Tenslotte is zelfbeeld het algemene gevoel van zelfwaarde, voldoening als een persoon, of gevoelens van zelfacceptatie, goedheid en zelfrespect (Rosenberg, 1965).

Participatie

In de literatuur met betrekking tot de civil society speelt participatie een belangrijke rol. Door te participeren in verenigingen, het deelnemen aan vrijwilligerswerk en het bijdragen aan de leefbaarheid in de wijk, worden jongeren in staat gesteld de idealen van burgerschap in

praktijk te brengen. Diener, Suh, Lucas en Smith (1999) stellen dat gestructureerde activiteiten, de jongere een doel kan geven om na te streven en positieve rolmodellen kan verschaffen. Het behalen van doelen die de persoon voor zichzelf stelt, geeft een gevoel van vervulling en succes en zodoende een goed gevoel over zichzelf. Ook kan het nastreven van doelen een gevoel van structuur en zingeving verlenen, welke positief bijdraagt aan het welbevinden van een persoon. Voorwaarde is wel dat de jongere participeert in activiteiten die van intrinsiek belang zijn voor de jongere zelf en hij/ zij persoonlijke doelen kan nastreven (Diener et al., 1999). Eveneens worden activiteiten in de vrije tijd ook wel verondersteld bij te dragen aan welbevinden door de bufferende rol deze activiteiten kunnen spelen tegen stress (Iwasaki & Mannell, 2000).

Bovenstaande theorieën worden bevestigd door vrijetijdsonderzoek. Meer participatie in plezierige activiteiten vertegenwoordigt een hogere score op subjectief welbevinden (Diener & Ryan, 2009; Tainor, Delfabbro, Anderson & Winefield, 2010; Thoits & Hewitt, 2001). Deze positieve relatie was het sterkst wanneer tijdens deze activiteiten duidelijke doelen werden nagestreefd en deze inzet en concentratie vereisten (Shaw, Kleiber & Caldwell, 1995). Diezelfde relatie werd ook andersom gevonden door Tainor et al. (2010). Beperkte- of geheel afwezige deelname aan activiteiten wordt geassocieerd met een lager welbevinden. Vermoedelijk is dit te verklaren door het gebrek aan uitdaging, concentratie en inzet in de vrije tijd van deze personen (Tainor et al., 2010). Het is zodoende aannemelijk dat er een samenhang bestaat tussen participatie in verenigingen of in de wijk (deels) en het subjectief welbevinden van jongeren.

Sociale Steun

Sociale steun wordt wel omschreven een interactief proces tussen personen waarin acties of gedrag een positief effect kunnen hebben op het sociale, psychologische of fysieke welbevinden van een persoon (O'Reilly, 1988). Het bevorderen van onderlinge sociale steun wordt binnen de pedagogische civil society als één van de kernwaarden beschouwd vanwege de mogelijkheden voor uitwisseling van advies en directe hulp en steun tussen personen welke het opvoeden of opgroeien kan vergemakkelijken (De Winter, 2009). Uit de relevante literatuur blijkt dat sociale steun een belangrijke rol speelt met betrekking tot subjectief welbevinden. De theorieën met betrekking tot het belang van sociale steun voor het welbevinden en de gezondheid concentreren zich met name op de buffer die sociale steun kan vormen tegen stress. Hierin kan sociale steun als bron dienen voor informatie, advies,

praktische hulp, materialen en diensten verzorgen en zo het omgaan met stress of tegenslagen verminderen (Lin, Simone, Ensel, & Kuo, 1979). Hiernaast kunnen bronnen van sociale steun zorgen voor ventilatie van emoties en op die manier de stress reduceren (Pearson, 1986). Een goede omgang met stressoren kan de negatieve impact van stress op het subjectief welbevinden verminderen (Ellison, 1991; Brown, Wallace & Williams, 2001).

Aan de andere kant bestaat er ook een direct effect tussen sociale steun en subjectief welbevinden door de invloed die sociale interactie heeft op het affect (positief of negatief) van een persoon. Als deze directe interactie plezierig is, dan beïnvloedt dit de emoties, cognities en het gedrag op een positieve wijze, welke bijdraagt aan het gevoel van gelukkig zijn van een persoon (Cohen, Gottlieb & Underwood, 2000).

Onderzoekers hebben voor zowel jeugdigen als volwassenen gevonden dat meer sociale steun overeenkomt met een beter subjectief welbevinden (Baumeister & Leary, 1995; Cohen et al., 2000; Diener & Oishi, 2005; Diener & Seligman, 2002; Okun, Stock, Haring, & Witter, 1984; Pearson, 1986). Het is zodoende wenselijk om eveneens te kijken naar de invloed van verschillende bronnen van sociale steun op het welbevinden van jongeren. Onderzoek van Helliwell en Putnam (2004) heeft uitgewezen dat de interacties van de, in dit geval de volwassen respondenten, met vrienden belangrijker is voor het welbevinden dan de interactie met familie. Op diens beurt is het contact met familie weer belangrijker dan dat van buurtgenoten. Greenberg, Siegel en Leitch (1983) onderzochten het belang van de hechting aan ouders versus vrienden onder adolescenten. Zij vonden dat de hechting aan ouders een sterkere samenhang vertoonde met het welbevinden van de jongeren dan de hechting aan vrienden. Er wordt zodoende een sterke samenhang verwacht tussen sociale steun en subjectief welbevinden. Daarin wordt verwacht dat de sociale steun van vrienden en ouders het sterkst zullen samenhangen met het subjectief welbevinden.

Sociale Cohesie

Sociale Cohesie is “de mate waarin mensen in gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in de buurt”(Schnabel, 2000, p. 22). Wilkinson (2007) vond een drie factor structuur aan de basis van dit begrip; psychologisch gevoel van gemeenschap (*psychological sense of community*), buurtbinding (*neighboring*) en aantrekkingskracht (*attraction*). Onderzoek van Aneshensel en Sucoff (1996) naar de relatie tussen sociale cohesie en depressie onder adolescenten vond dat buurtcohesie een lager niveau

van depressie voorspelde. Pretty, Conroy, Dugay, Fowler en Williams (1996) vonden dat psychologisch gevoel van gemeenschap een belangrijke voorspeller was van eenzaamheid onder adolescenten. Op basis hiervan wordt een positieve samenhang verwacht tussen sociale cohesie en subjectief welbevinden onder adolescenten, waarbij een hogere sociale cohesie in de wijk samenhangt met een beter subjectief welbevinden.

Er zijn, voor zover bekend bij de auteur, nog weinig theorieën beschikbaar met betrekking tot de samenhang tussen sociale cohesie en subjectief welbevinden. Wel lijkt het aannemelijk dat het subjectief welbevinden beïnvloedt wordt door de betrokkenheid bij- en maatschappelijke verbanden in de buurt. Sociale cohesie kan het gevoel van veiligheid en thuishoren in de buurt verhogen en op die manier het positief affect beïnvloeden. Het is eveneens mogelijk dat sociale cohesie de hoeveelheid stressmomenten kan beperken door te zorgen voor een veilige en hechte gemeenschap. Een goede sociale cohesie in de wijk kan op die manier een beschermende factor zijn tegen negatieve invloeden en daarmee zorgen voor een hoger subjectief welbevinden.

Maatschappelijk Vertrouwen

Maatschappelijk vertrouwen is als vertaling van “social trust” het idee dat de mensen om je heen te vertrouwen zijn (Helliwell & Putnam, 2004). Dit begrip hangt sterk samen met sociale cohesie. Een goede sociale cohesie bevordert de betrokkenheid en het contact tussen burgers waardoor het onderlinge vertrouwen kan toenemen (Putnam, 1995). Dit vertrouwen kan zorgen voor een gevoel van veiligheid, welke op zijn beurt het gevoel van subjectief welbevinden kan doen toenemen.

Onderzoek van Helliwell en Putnam (2004) onder drie grote datasamples toonde aan dat volwassenen die aangeven hun leefomgeving goed te kunnen vertrouwen, significant hoger scoren op de metingen van subjectief welbevinden. Verwacht wordt dat onder jongeren dezelfde samenhang gevonden kan worden.

Zelf-effectiviteit

Collectieve effectiviteit (*collective efficacy*) is van belang binnen de pedagogische civil society vanwege de daadkracht die hierin schuilgaat voor het inzetten van sociale verandering op wijkniveau. Collectieve effectiviteit refereert naar de gezamenlijke verwachtingen van leden van een groep dat deze groep gezamenlijk in staat zal zijn een bepaalde taak uit te

voeren (Lindsey, Brass & Thomas, 1995). Om deze actieve houding en vertrouwen in eigen kunnen van een gemeenschap te bevorderen, moet deze eigenschap op persoonlijk niveau gestimuleerd worden onder kinderen en jongeren. Collectieve effectiviteit wordt namelijk beschouwd als de optelsom van de zelfeffectiviteit (*self-efficacy*) van de verschillende personen in de groep (Pajares & Urban, 2006). “Deze zelfeffectiviteit is het vertrouwen van een persoon in zijn of haar capaciteiten om de juiste aanpak van een toekomstige situatie te organiseren en uit te voeren” (Bandura, 1997, p. 2).

Singh en Udanía (2009) betogen dat zelfeffectiviteit ook onder jongeren het subjectief welbevinden positief kan beïnvloeden. Mensen met meer vertrouwen in de eigen capaciteiten, zijn meer geneigd tot actie over te gaan en hebben op deze manier meer kans om positieve ervaringen en voldoening te halen uit deze activiteiten. Wanneer mensen met een hoge zelfeffectiviteit in stressvolle situaties komen, hebben zij meer vertrouwen in een positieve uitkomst. Daarentegen zien mensen met een lage zelfeffectiviteit situaties vaak met angst tegemoet. Hierdoor zullen ze minder geneigd zijn deze activiteiten te ondernemen en zullen zij makkelijker gestrest zijn aldus Singh & Udanía (2009). Stress kan vervolgens het subjectief welbevinden negatief beïnvloeden (Ellison, 1991; Brown, Wallace & Williams, 2001).

Eerder onderzoek vond een positief verband tussen self-efficacy en subjectief welbevinden. Hierin was het welbevinden van de respondenten hoger naarmate zij een hogere zelfeffectiviteit hadden (Tong & Song, 2004; Barlow, Wright & Cullen, 2002; Bandura, Caprara, Barbaranelli, Gerbino, & Pastorelli, 2003). Verwacht wordt dat dit verband eveneens wordt gevonden in dit onderzoek.

Onderzoeksvragen

In dit onderzoek zal de relatie tussen de verschillende indicatoren van de pedagogische civil society en het subjectief welbevinden centraal staan. De onderzoeksvragen zijn zodoende:

1. Hangt Participatie samen met Subjectief Welbevinden bij jongeren?
2. Hangt Sociale Steun samen met Subjectief Welbevinden bij jongeren?
3. Hangt Sociale Cohesie samen met Subjectief Welbevinden bij jongeren?
4. Hangt Maatschappelijk Vertrouwen samen met Subjectief Welbevinden bij jongeren?
5. Hangt Zelfeffectiviteit samen met Subjectief Welbevinden bij jongeren?

6. Wat is de relatieve samenhang tussen de verschillende indicatoren van de pedagogische civil society en het Subjectief Welbevinden bij jongeren?

Verwacht wordt dat elk van de indicatoren van de pedagogische civil society significant zal samenhangen met het subjectief welbevinden van de jongeren. De steun van ouders en vrienden zullen naar verwachting sterker samenhangen dan de steun van andere bronnen van sociale steun.

Methoden

5.1 Populatie/steekproef

In dit onderzoek is er sprake van een steekproef onder 200 vmbo-t scholieren tussen de twaalf en de zeventien jaar oud ($M= 14.16$, $SD= 1.47$) van het Marnix College te Ede, een middelgrote gemeente in Gelderland. Er hebben in totaal 84 meisjes (42 %) en 116 jongens (58 %) deelgenomen aan het onderzoek. 39 % van de respondenten zat in de eerste klas van het vmbo-t. Verder is 19 % uit de tweede, 21 % uit de derde en de overige 21 % uit de vierde klas. In totaal was 35 % van de steekproef niet in Nederland geboren of had ouders die niet in Nederland geboren waren. Het percentage van 35% allochtone leerlingen ligt in deze steekproef iets hoger dan het landelijk gemiddelde zoals aangeduid door het CBS (2010) van 22.7% . Dit kan mogelijk verklaard worden door het grote aantal eerstejaars in de steekproef terwijl de cijfers van het CBS enkel van toepassing zijn op leerjaar 3-4. Gemiddeld genomen is de uitval van allochtone jongeren tussen deze leerjaren hoger dan onder autochtonen.

5.2 Procedure

Een week voor aanvang van de studie waren er formulieren voor oudertoestemming uitgedeeld tijdens de mentoruren van de verschillende klassen aan 206 leerlingen. Vijf (2.4%) van deze leerlingen kregen geen toestemming en werden zodoende uitgesloten van het onderzoek. De vragenlijst is klassikaal afgenomen bij de overige 201 scholieren. Vooraf aan de afname van de vragenlijst stelde de onderzoeker zich voor en legde kort de functie van het onderzoek uit. De scholieren werden eraan herinnerd dat deelname aan het onderzoek niet verplicht was en dat de vragenlijsten anoniem zouden worden behandeld. De vragenlijsten moesten zonder onderling overleg ingevuld worden en de afname van de vragenlijst zou ongeveer 20 tot 30 minuten duren. Op het moment van afname was er (in een meerderheid van de gevallen) een leraar aanwezig. Wanneer de klas te rumoerig was en er overleg kon plaatsvinden tussen de leerlingen, werden de vragenlijsten in kleine groepjes van gemiddeld vier of vijf leerlingen afgenomen onder toezicht van de onderzoeker. Eén vragenlijst is

verwijderd uit de data-analyse, omdat het tijdens de afname duidelijk werd dat deze leerling de vragenlijst niet serieus invulde.

5.3 Instrumenten

Er is in dit onderzoek gebruik gemaakt van een gestandaardiseerde vragenlijst om in een korte tijd een relatief grote groep respondenten te bereiken. De vragenlijst is opgebouwd uit acht aparte schalen, gemeten met in totaal 70 vragen. Deze schalen vertegenwoordigen het subjectief welbevinden en de aspecten uit de pedagogische civil society.

Subjectief Welbevinden

Het subjectief welbevinden is gemeten aan de hand van drie schalen; de schaal voor positief en negatief affect, levenstevredenheid en zelfbeeld.

5.3.1 Welbevinden

De schaal voor positief en negatief affect is gebaseerd op de Affect Balance Scale (ABS; Bradburn, 1969) en bevat tien items. Een kenmerkend voorbeeld van een item is “Heb je in de afgelopen weken wel eens het gevoel gehad dat je blij was over iets dat je had bereikt?”. Antwoorden kunnen gegeven worden op een vier-punt likert schaal van 1= “hier herken ik mezelf goed in” tot 4= “hier herken ik mezelf helemaal niet in”. Vijf items zijn negatief geformuleerd en daarom omgepoold zodat een hogere score, een hoger positief affect vertegenwoordigt. De totale affectschaal heeft een redelijke betrouwbaarheid ($\alpha = .66$).

Levenstevredenheid is gebaseerd op de Self-Anchoring Striving Scale Technique (Cantril, 1965). Hierbij kan de respondent op een schaal van 1 tot 10 de algemene waardering voor zijn of haar leven aangeven. Een waardering van 1 geeft aan dat de jongere erg ontevreden is met zijn of haar leven, 10 geeft een hoge tevredenheid aan.

Tenslotte meet de Self-Esteem scale van Rosenberg (1965) de zelfwaardering ofwel het zelfbeeld van de jongere. Een indicatief item uit deze vragenlijst luidt “Ik heb het gevoel dat ik een persoon ben die wat waard is, op zijn minst evenveel als anderen”. Deze vragenlijst bestaat uit 10 vragen, welke beantwoord kunnen worden op een 4-punts likert schaal van 1= “past goed bij mij” tot 4= “past helemaal niet bij mij”. Vijf items zijn negatief geformuleerd en daarom omgepoold. De schaal heeft een hoge betrouwbaarheid ($\alpha = .83$).

Om tot een totaalscore te komen voor subjectief welbevinden zijn de schalen samengevoegd tot één schaal. De drie schalen hebben onderling een hoge correlatie (tussen de $r = .53$, $p < .01$ en de $r = .68$, $p < .01$).

De drie schalen zijn niet van gelijk meetniveau. Om de scores samen te kunnen voegen worden eerst van elke variabele de gemiddelde z-scores berekend. Het subjectief welbevinden is het gemiddelde van deze drie scores. De Cronbach alpha = .82 voor het subjectief welbevinden. Een hoge score betekent dat de scholier een hogere mate van subjectief welbevinden rapporteert dan de gemiddelde scholier van de steekproef.

Indicatoren van de pedagogische civil society

5.3.2 Participatie

Vier vragen meten de mate waarin de jongere participeert in de gemeenschap. Deze vragen zijn gebaseerd op de participatieladder van Hart (1997). De jongeren werd gevraagd of zij deelnamen aan activiteiten/ vrijwilligerswerk, activiteiten organiseerden of deelnamen in jongerenraden. De jongeren konden hierop antwoorden met 1= “ja” of 2= “nee”.

Deze scores zijn vervolgens omgeschaald zodat een hogere totaalscore, een hoger participatieniveau vertegenwoordigt. De somscores kunnen uiteenlopen van 4: “participeert in zijn geheel niet” tot 8: participeert op alle niveaus. Een voorbeeld item is “Heb je wel eens deelgenomen aan een jongerenraad of advies gegeven over de wensen van jongeren in de buurt/ op school of bij de gemeente bijvoorbeeld?”. Op deze schaal is geen betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. De verschillende vragen trachten niet een overkoepelend begrip te meten, maar hebben per vraag een afzonderlijke waarde.

5.3.3 Sociale Steun

De sociale steun werd gemeten met 21 vragen die voor zeven sociale steun verschaffers (moeder, vader, broers en zussen, vrienden, buurtgenoten, leeftijdgenoten, leraar/lerares) de instrumentele en emotionele steun in kaart bracht en de tevredenheid van de respondent met deze persoon als bron van sociale steun. Een kenmerkende vraag voor deze schaal is de volgende: “Zijn jou buurtgenoten behulpzaam wanneer jij een persoonlijk probleem hebt? Op een 4-puntsschaal geeft de jongere aan in hoeverre deze persoon behulpzaam is variërend van 1= “heel veel” tot 4= “deze persoon is niet in mijn leven”. Deze vragen zijn vervolgens omgeschaald zodat een hoge score veel steun en tevredenheid met deze steun veronderstelt. Uit de betrouwbaarheidsanalyse is gebleken dat de Cronbach alpha coefficient voor de gehele vragenlijst betreffende de meting van de sociale steun redelijk is ($\alpha = .66$). De vragen met

betrekking tot de sociale steun van de moeder ($\alpha=.63$), de vader ($\alpha=.90$), broers en of zussen ($\alpha=.89$), vrienden ($\alpha=.68$), buurtgenoten ($\alpha=.88$), leeftijdsgenoten/kennissen ($\alpha=.83$) en met betrekking tot de leraar/lerares ($\alpha=.75$) laten eveneens een redelijk tot goede interne samenhang binnen deze subcategorieën zien.

5.3.4 Sociale Cohesie

De sociale cohesie vragenlijst (Seidman et al., 1995) bestaat uit zes items, welke de subjectieve beleving van de cohesie in de buurt door de respondent meten. De antwoordcategorieën zijn gearrangeerd op een 4-puntsschaal van 1= “zeker mee eens” tot 4= “helemaal niet mee eens”. Een voorbeeldvraag is “Ik hecht veel waarde aan de manier waarop mijn buurtgenoten met elkaar omgaan”. De items zijn hierna omgeschaald zodat een hoge score ook veel sociale cohesie uitdrukt. De betrouwbaarheidsanalyse laat een hoge betrouwbaarheid zien ($\alpha=.79$).

5.3.5 Maatschappelijk vertrouwen

In dit onderzoek wordt maatschappelijk vertrouwen gemeten met behulp van twee vragen uit Engström, Mattsson, Järleborg en Hallqvist (2008). Deze vragen moeten elkaar uitsluiten en zijn als volgt geformuleerd: “De meeste mensen in deze buurt zijn te vertrouwen” en “Je kunt niet voorzichtig genoeg zijn in de omgang met mensen uit deze buurt”. De antwoordmogelijkheden lopen van 1= “zeker mee eens” tot 4= “helemaal niet mee eens”. Vraag één is omgeschaald zodat een hogere score meer vertrouwen vertegenwoordigt. De betrouwbaarheid van deze schaal is vrij laag ($\alpha=.39$). Analyse van het antwoordpatroon doet vermoeden dat een groot deel van de respondenten één of beide vragen niet goed had begrepen. De betrouwbaarheid van deze schaal is zodoende te laag om deze te includeren in verdere analyses.

5.3.6 Zelfeffectiviteit

Het vertrouwen in eigen kunnen is gemeten met de *Self-efficacy* scale (Schwarzer & Jerusalem, 1995), en bestaat uit tien algemene vragen waarin de respondent(e) kan aangeven waar hij of zij denkt dat zijn of haar beperkingen en mogelijkheden liggen. Een kenmerkend voorbeeld van een dergelijk item is “Ik vertrouw erop dat ik onverwachte gebeurtenissen doeltreffend aanpak”. Er zijn 4 antwoordcategorieën die uiteenlopen van 1= “zeker mee eens” tot 4= “helemaal niet mee eens”. De items zijn hierna omgeschaald zodat een hoge score op

de vragenlijst veel zelfeffectiviteit veronderstelt. De Cronbach alpha van deze schaal is vrij hoog ($\alpha = .82$).

5.5 Statistiek

Voor het meten van de samenhang in de cross-sectionele data tussen de participatie, sociale steun, zelfeffectiviteit en het subjectief welbevinden van de respondenten is er gebruik gemaakt van de Pearson productmoment correlatie. Hierna is met de gemiddelde scores op de variabelen een multiële regressie uitgevoerd om het aandeel in de variantie in subjectief welbevinden per variabele te verklaren.

Resultaten

Demografische verschillen

Met een onafhankelijke t-test is het verschil getest tussen jongens en meisjes in de gemiddelden op de indicatoren van de pedagogische civil society (PCS) en het subjectief welbevinden (SWB). De resultaten toonden geen significant verschil aan op SWB tussen jongens ($M = .05$, $SD = .89$) en meisjes ($M = .05$, $SD = .80$), ($t(198) = .80$, $p = .42$). Ook het verschil tussen allochtonen ($M = .06$, $SD = .92$) en autochtonen ($M = .03$, $SD = .83$), ($t(195) = .68$, $p = .49$) was niet significant. Om de samenhang tussen de leeftijd van de jongere en het SWB na te gaan is er een Pearson correlatie uitgevoerd. Hieruit bleek dat leeftijd niet significant samenhangt met het SWB ($r = .06$, $N = 199$, $p = .41$). Eveneens hingen geen van deze factoren samen met de indicatoren van de PCS. In verdere analyse hoeft er zodoende geen rekening gehouden te worden met het geslacht, de afkomst of de leeftijd van de respondenten.

Correlatie-analyse

Indicatoren PCS

Een Pearson productmoment correlatie coëfficiënt is berekend om de onderlinge relatie tussen de indicatoren van de PCS in kaart te brengen. In Tabel 2 zijn de correlaties zichtbaar tussen de indicatoren van de PCS. Tussen sociale cohesie en sociale steun was de grootste samenhang te vinden ($r = 0.37$, $p < .01$), tussen zelfeffectiviteit en participatie was een redelijke samenhang ($r = 0.22$, $p < .01$). Tussen sociale cohesie en participatie was geen significante samenhang aanwezig ($r = 0.14$, $p = .05$). De correlaties zijn over het algemeen zwak tot matig. Dit geeft aan dat de indicatoren aan elkaar gerelateerd zijn, maar wel verschillende aspecten van de PCS meten.

Tabel 1

Verschilcores tussen Jongens en Meisjes en Allochtonen en Autochtonen op de Variabelen van de Pedagogische Civil Society en het Subjectief Welbevinden.

Variabelen	Totaal			Jongen		Meisje		t	p
	M	SD	N	M	SD	M	SD		
Participatie	5.17	.78	195	5.12	.75	5.24	.81	1.14	.26
Sociale Steun	3.10	.37	199	3.04	.34	3.18	.38	2.58	.01
Sociale Cohesie	3.13	.63	199	2.05	.64	2.23	.62	1.91	.06
Zelf-effectiviteit	3.23	.43	199	2.23	.43	2.23	.44	.05	.96
SWB	-.01	.85	200	.05	.89	.05	.80	.80	.42

Variabelen	Allochtoon		Autochtoon		t	p	N
	M	SD	M	SD			
Participatie	5.06	.80	5.22	.77	1.33	.19	192
Sociale Steun	3.08	.35	3.10	.38	.35	.73	196
Sociale Cohesie	3.22	.55	3.08	.67	-1.56	.12	196
Zelf-effectiviteit	3.27	.46	3.21	.42	-.98	.33	196
SWB	.06	.92	.03	.83	.69	.49	197

Noot: SWB = subjectief welbevinden.

Subjectief Welbevinden en de PCS

De Pearson correlatie gaf eveneens een significante positieve relatie aan tussen alle indicatoren van de PCS en het SWB. De hoogste correlatie is tussen zelfeffectiviteit en SWB ($r=0.50, p<.01$), gevolgd door sociale steun en SWB ($r=0.38, p<.01$), sociale cohesie ($r=0.28, p<.01$) en participatie ($r=0.25, p<.01$).

Over het algemeen was er sprake van een redelijke tot sterke samenhang tussen de indicatoren van de PCS en het SWB van jongeren. Hogere scores op de indicatoren van de PCS correleren met een hogere score op het SWB. Naarmate scholieren meer participeren, meer sociale steun ervaren, meer sociale cohesie ervaren en/of beschikken over meer zelfeffectiviteit, ervaren zij een hogere mate van SWB.

Tabel 2

Correlaties tussen de indicatoren van de Pedagogische Civil Society en Subjectief Welbevinden.

Variabelen	Participatie	Sociale Steun	Sociale Cohesie	Zelf-effectiviteit	SWB
Participatie	1.00	.21*	.14	.22*	.25*
Sociale Steun		1.00	.37*	.21*	.38*
Sociale Cohesie			1.00	.27*	.28*
Zelfeffectiviteit				1.00	.50*
SWB					1.00

Noot : * $p<.01$. SWB= subjectief welbevinden.

Regressieanalyse

Om de relatieve bijdrage van de afzonderlijke aspecten van de PCS aan het welbevinden van jongeren te onderzoeken, is een regressieanalyse uitgevoerd. De afhankelijke variabele wordt voor 33 procent verklaard door de indicatoren van de PCS ($F(4, 184) = 32.32$, $R^2 = .33$, $p < .01$). Er is hier sprake van een significant resultaat. De variabele die hieraan het meest heeft bijgedragen is zelfeffectiviteit ($\beta = 0.41$, $p < .01$). Hierna volgt sociale steun ($\beta = 0.24$, $p < .01$). Participatie ($\beta = 0.09$, $p = .14$) en sociale cohesie ($\beta = 0.07$, $p = .32$) bleken geen significante individuele samenhang te vertonen met het SWB. De significante samenhang tussen participatie en SWB en sociale cohesie en SWB, die eerder met de bivariate correlatie gevonden werden, zijn niet meer significant na controle voor de andere indicatoren van de PCS.

Tabel 3

Regressieanalyse tussen de indicatoren van de Pedagogische Civil Society en het Subjectief Welbevinden.

Variabelen	B	SD B	Beta	t
Zelfeffectiviteit	.82	.58	.41	6.50*
Sociale Steun	.58	.15	.24	3.87*
Participatie	.10	.07	.09	1.48
Sociale cohesie	.09	.09	.07	1.01
R ²			.33	
F			32.32	

Noot: Afhankelijke variabele is Subjectief Welbevinden

Mediator

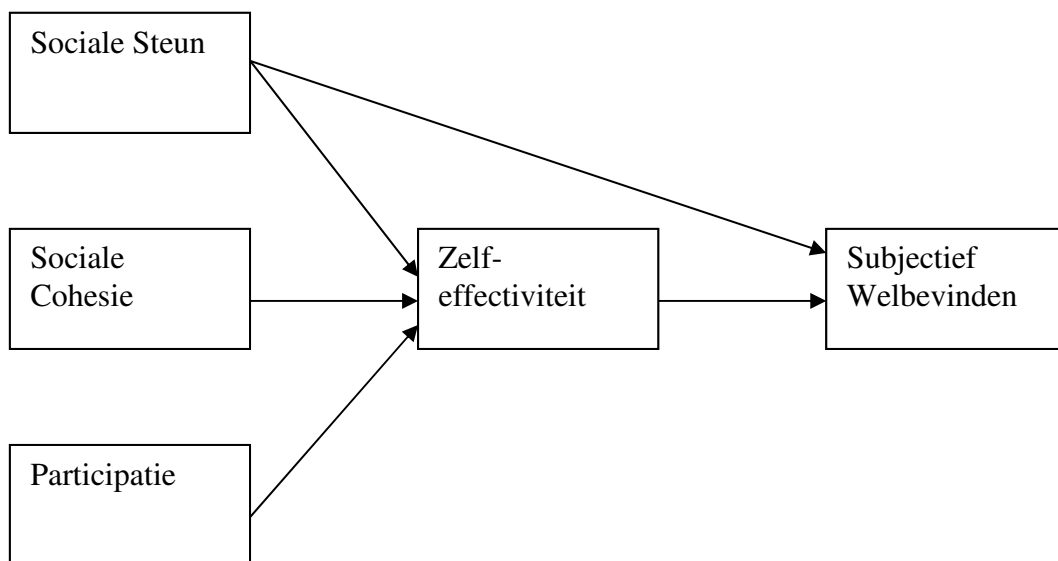
De relatie tussen sociale cohesie en SWB en participatie en SWB is in de regressieanalyse na controle voor de andere variabelen verdwenen. Gezien de hoge samenhang tussen zelfeffectiviteit en SWB ($\beta = 0.41$, $p < .01$), is onderzocht of zelfeffectiviteit een mediërende rol speelt in de relatie tussen de overige indicatoren van de PCS en het SWB.

Om te zien of zelfeffectiviteit een mediërende rol speelt is er allereerst gecontroleerd voor zelfeffectiviteit in de regressieanalyse tussen de indicatoren van de PCS en het SWB. Hieruit bleek dat de significante relatie tussen participatie en SWB ($\beta = 0.27$, $p < .01$), zoals gevonden in de correlatieanalyse, was verdwenen ($\beta = 0.14$, $p = .03$). Ook de samenhang tussen sociale cohesie en SWB ($\beta = 0.28$, $p < .01$) was niet langer aanwezig ($\beta = 0.14$, $p = .03$). Dit wijst op een mediatie van zelfeffectiviteit op de relatie tussen deze indicatoren en het SWB. Tussen sociale steun en SWB werd er een significante samenhang gevonden ($\beta = 0.38$, $p < .01$), ook

daar waar er gecontroleerd werd voor zelfeffectiviteit ($\beta = 0.28, p < .01$). Deze relatie was wel verminderd.

Vervolgens werd er een regressieanalyse uitgevoerd tussen participatie en zelfeffectiviteit ($B = .12, SD = .04$), sociale cohesie en zelfeffectiviteit ($B = .12, SD = .05$), sociale steun en zelfeffectiviteit ($B = .12, SD = .08$), en zelfeffectiviteit en SWB ($B = .99, SD = .12$). Deze gegevens werden gebruikt in de Sobel-Test Calculator voor Mediatie-effecten. De Sobel-test wees uit dat zelfeffectiviteit de samenhang tussen participatie en SWB significant medieerde ($z = 2.86, p < .01$). Ditzelfde gold voor de relatie tussen sociale cohesie en SWB ($z = 3.59, p < .01$) en sociale steun en SWB ($z = 2.80, p < .01$).

De Sobel-test voor mediatie-effecten bevestigt zodoende de mediërende rol van zelfeffectiviteit in de relatie tussen participatie, sociale cohesie en sociale steun, en het SWB (zie Figuur 1.).

Figuur 1. Model van de relatie tussen de indicatoren van de Pedagogische Civil Society en het Subjectief Welbevinden van jongeren.

Sociale Steun

Om inzicht te krijgen in het belang van de samenhang van de verschillende bronnen van sociale steun op het welbevinden van de jongeren is er een additionele correlatieanalyse uitgevoerd.

Uit Tabel 4 blijkt dat er verschillen zijn in de samenhang tussen de verschillende bronnen van sociale steun en het welbevinden van de jongeren. De sociale steun van de moeder hangt het sterkst samen met SWB ($r = 0.42, p < .01$), hierna volgen de steun van vrienden

($r = 0.27, p < .01$), buurtgenoten ($r = 0.27, p < .01$) en tenslotte de leraar of lerare ($r = 0.21, p < .01$). De andere bronnen van sociale steun hangen niet significant samen met het welbevinden van de jongeren.

De regressieanalyse voor de totale sociale steun toonde aan dat 24 procent van de totale variantie in het SWB wordt verklaard door sociale steun ($F(7, 189) = 8.51, R^2 = .24, p < .01$). Een significante samenhang bestaat echter alleen tussen de sociale steun van de moeder ($\beta = 0.33, p < .01$) en van de vrienden van de jongeren ($\beta = 0.19, p < .01$). Dit houdt in dat hoe meer steun er wordt ervaren van de moeder en de vrienden, hoe hoger het subjectief welbevinden is.

Tabel 4

Correlaties tussen de verschillende bronnen van Sociale Steun en het Subjectief Welbevinden.

Variabelen	Moeder	Vader	Br/Zs	Vrienden	Buurtg.	Kennis	Leraar	SWB
Steun Moeder	1.00	.24*	.23*	.20*	.31*	.12	.31*	.42*
Steun Vader		1.00	.13	.06	.11	.12	.27*	.13
Steun Broer/Zus			1.00	.26*	.07	.15	.17	.17
Steun Vrienden				1.00	.08	.26*	.09	.27*
Steun buurtgenoten					1.00	.36*	.41*	.27*
Steun Kennissen						1.00	.44*	.15
Steun Lera(a)r(es)							1.00	.21*
SWB								1.00

Note : * $p < .01$

Discussie/Conclusie

In de pedagogische civil society ligt de nadruk op het versterken van het pedagogische klimaat van de (leef)omgeving ter bevordering van de ontwikkeling en het welbevinden van kinderen en jongeren (De Winter, 2009). Dat de omgeving inderdaad van belang is bij de ontwikkeling en het welbevinden van kinderen en jongeren is al langer bekend (Bronfenbrenner, 1994; Bandura, 1977; Helliwell & Putnam, 2004). In dit onderzoek is onderzocht of de indicatoren van de pedagogische civil society samenhangen met het subjectief welbevinden van jongeren en in welke mate. Er werd verwacht dat er een relatie gevonden zou worden tussen elk van de indicatoren van de pedagogische civil society en het subjectief welbevinden.

Een Pearson correlatieanalyse bevestigde deze verwachting. Deze samenhang verdween echter voor participatie en sociale cohesie wanneer er gecontroleerd werd voor de overige

indicatoren. De samenhang tussen zelfeffectiviteit en subjectief welbevinden bleef groot en de samenhang van sociale steun en subjectief welbevinden verminderde.

De Sobel-test calculator voor Mediatie-effecten toonde aan dat de verdwijning of vermindering van de samenhang (deels) te wijten was aan de mediërende rol van zelfeffectiviteit. Er kan dus geconcludeerd worden dat er een significante samenhang bestaat tussen de indicatoren van de pedagogische civil society waarbij de relaties tussen participatie, sociale cohesie en sociale steun met het subjectief welbevinden (deels) gemedieerd worden door zelfeffectiviteit.

De resultaten zoals gevonden in dit onderzoek sluiten aan bij de verwachtingen, die op basis van de theoretische verkenning gevormd zijn. Opvallend was de mediërende rol van zelfeffectiviteit. Deze rol is te verklaren wanneer de achtergrond van de verschillende indicatoren van de pedagogische civil society in overweging worden genomen.

Sociale cohesie, participatie en sociale steun zijn omgevingsfactoren die deels volgens een proces welke wordt aangeduid als *bottom-up* het subjectief welbevinden beïnvloeden. De *bottom up* benadering houdt zich bezig met samenhang tussen externe gebeurtenissen, situaties, demografische kenmerken en het subjectief welbevinden (Diener et al., 1999).

Zelfeffectiviteit is daarentegen als psychologische factor een onderdeel van persoonlijkheid door middel van cognitie. Het sluit zodoende aan bij de *top-down* benadering waarin subjectief welbevinden als globale aanleg wordt gezien. Persoonlijkheid beïnvloedt hierin op positieve of negatieve wijze de beleving van het leven (DeNeve & Cooper, 1998). Onderzoek heeft uitgewezen dat de omgevingsvariabelen slechts een klein deel van de variatie in subjectief welbevinden verklaren, waar persoonlijkheid een van de sterkste en meest consistente voorspeller is (Diener & Lucas, 1999). Het is dus niet verwonderlijk dat er een sterkere samenhang gevonden is tussen zelfeffectiviteit en subjectief welbevinden dan tussen de andere indicatoren van de pedagogische civil society en het subjectief welbevinden.

Gevoelens van zelfeffectiviteit worden ook echter beïnvloedt door de ervaringen van een persoon met de omgeving (Bandura, 1977). Participatie, sociale cohesie en sociale steun werken waarschijnlijk via één of meer van de vier bronnen voor zelfeffectiviteit: positieve ervaringen met het uitvoeren van taken/acties; positieve ervaringen met rolmodellen; sociale overtuiging; en psychologische en emotionele staat (Bandura, 1997). Dit verklaart de mediërende relatie van zelfeffectiviteit.

Een ander opvallende resultaat uit dit onderzoek is de relatieve rol van de verschillende bronnen van sociale steun op het subjectief welbevinden van de jongere. Van de mensen die het meest contact hebben met de jongeren, zoals de moeder en de vrienden, blijkt de sociale steun ook de sterkste samenhang te vertonen met het subjectief welbevinden. Tussen de steun van een leraar/ lerares, de buurtgenoten, broers/zussen en de kennissen, bestaat na controle voor de andere bronnen van sociale steun, niet langer een significante samenhang. De steun van de vader is, ondanks de nabijheid van deze persoon, helemaal afwezig. Dit is wel consistent met de bevindingen van Levy-Shiff, Hoffman en Ushpiz (1988) wat betreft de samenhang tussen sociale steun van de vader en het zelfvertrouwen van jongeren. Ander onderzoek heeft echter aangetoond dat de betrokkenheid van de vader wel degelijk van significant belang is voor de gevoelens van geluk en de levenstevredenheid bij hun adolescente kinderen (Hwang & Lamb, 1997; Amato, 1994). Het is wellicht mogelijk dat de rol van vader en moeder verschillen wat betreft de bijdrage aan het welbevinden van hun kinderen. Moeders zijn mogelijk belangrijker als bron van sociale steun, waar vaders vooral invloed hebben op het welbevinden door hun rol als verzorger, speelkameraad, rolmodel etcetera.

In deze studie wordt geen relatie gevonden tussen sekse, leeftijd en subjectief welbevinden. Mogelijk is dit te wijten aan de relatief kleine steekproefgrootte ten opzichte van eerder onderzoek, waar deze relatie wel werd gevonden (Harchaoui, 2008).

Er is enige voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van deze resultaten. Er is in deze studie sprake van het gebruik van cross-sectionele data. Dit betekent dat er geen conclusies getrokken kunnen worden wat betreft een causaal verband in de relatie tussen de indicatoren van de pedagogische civil society en het subjectief welbevinden. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze relatie (tenminste) voor een deel ook andersom te verklaren is. Wanneer een jongere hoog scoort op de metingen voor subjectief welbevinden en zodoende aangeeft gelukkig te zijn, is het denkbaar dat deze jongere meer open staat voor sociale relaties, de buurt met een meer tevreden en positieve blik bekijkt, met meer plezier participeert in verenigingen of de wijk en meer vertrouwen heeft in de eigen zelfeffectiviteit. Onderzoekers buigen zich al decennia over de richting van het verband tussen subjectief welbevinden en samenhangende factoren (DeNeve & Cooper, 1998; Diener et al., 1999; Diener & Seligman, 2002). Voor zover bekend bij de auteur is hier vooralsnog weinig voortgang in geboekt.

Tenslotte is het belangrijk om in de gaten te houden dat dit het eerste onderzoek is met aandacht voor de pedagogische civil society. Het theoretisch kader rond dit begrip is zodoende nog niet volledig ontwikkeld en tekortkomingen hierin zijn zodoende mogelijk. Het is daarom van belang dat toekomstig onderzoek zich richt op de inhoud, volledigheid en toepasbaarheid van dit construct. Hopelijk heeft dit onderzoek baan gemaakt voor nieuwe inzichten op het gebied van de pedagogische civil society, en een aanzet gegeven voor verder onderzoek.

Abstract (English)

Background: Environmental factors along with personal factors have an important role in the development and well-being of young people. The Pedagogical Civil Society is a relatively new concept which is mainly focused on the immediate environmental factors in enhancing the environment for raising children and children's development. Unknown is what this pedagogical civil society can do to better the well-being of young people. The aim of the present study was therefore to examine the relationship between the indicators of the pedagogical civil society and the subjective well-being of young people. *Methods:* 200 secondary vocational school students (*vmbo-t*) between the age of twelve and seventeen years completed questionnaires regarding their participation, perceived social support, social cohesion and social trust, feelings about their own self-efficacy and subjective well-being. Social trust was removed from further analyses after the data-entry, because of the low reliability of the scale. Pearson correlation coefficients were calculated and regression analyses were conducted to study the relationship between the other indicators of the pedagogical civil society and the subjective well-being. The Sobel-test for mediation-effects was used to investigate the mediating role of self-efficacy. *Results:* The Pearson correlation was significant for the relationship between each of the indicators of the pedagogical civil society and subjective well-being. After the regression analysis this relationship was found only for social support and self-efficacy. Self-efficacy significantly mediated the relationship between participation, social cohesion, social support and subjective well-being of the adolescents. *Conclusion:* Indicators of the PCS are either directly or indirectly related to the subjective well-being of young people.

Literatuurlijst

- Amato, P. R. (1994). "Father-Child Relations, Mother-Child Relations, and Offspring Psychological Well-Being in Early Adulthood." *Journal of Marriage and the Family*, 56, 1031-1042.
- Aneshensel, C. S., & Sucoff, C. A. (1996). The Neighborhood Context of Adolescent Mental Health. *Journal of Health and Social Behavior* 37(4), 293-310.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman
- Bandura, A., Caprara, G.V., Barbaranelli, C., Gerbino, M., & Pastorelli, C. (2003). Role of affective self-regulatory efficacy in diverse spheres of psychosocial functioning, *Child Development*, 74, 769–782.
- Barlow, J., Wright, C., & Cullen, L. (2002). A job-seeking self-efficacy scale for people with physical disabilities: preliminary development and psychometric testing, *British Journal of Guidance and Counselling*, 30, 37–53.
- Baumeister, R., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117, 497–529.
- Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Chicago: Aldine.
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In I. Husen & T. N. Postlethwaite (Ed.), *The international encyclopedia of education* (2nd ed., pp. 1643-1647). New York: Elsevier Science.
- Brown, T. N., Wallace, J. M., & Williams, D. R. (2001). Race-Related Correlates of Young Adults' Subjective Well-Being. *Social Indicators Research*, 53(1), 97-116.
- Cantril, H., (1965). *The pattern of human concerns*. New Jersey: Rutgers University Press.
- CBS (2010). Voortgezet onderwijs; deelname leerlingen naar onderwijssoort. Den Haag, verkregen op 22-05-2010 via <http://www.cbs.nl/>.
- Cohen, S., Gottlieb, B., & Underwood, L. (2000). Theoretical and historical perspectives. In S. Cohen, L. Underwood & B. Gottlieb (Eds.), *Social support measurement and intervention: A guide for health and social scientists* (pp. 3–28). New York: Oxford University Press.
- DeNeve, K. M., & Copper, H. (1998). The Happy Personality: A Meta-Analysis of 137 Personality Traits and Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 124(2), 197-229.

- Diener, E. (1996). Traits can be powerful, but are not enough: Lessons from subjective well-being. *Journal of Research in Personality, 30*, 389-399.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment, 49*, 71-75.
- Diener, E., & Lucas, R. E. (1999). Personality and subjective well-being. In D. Kahneman, E. Diener & N. Schwarz (Eds.), *Well-being: The foundations of hedonic psychology* (pp. 213-229). New York: Russell-Sage.
- Diener, E., & Oishi, S. (2005). The nonobvious social psychology of happiness. *Psychological Inquiry, 16*, 162-167.
- Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2002). Very happy people. *Psychological Science, 13*, 81-84.
- Diener, E., Suh, E., Lucas, R., & Smith, H. (1999). Subjective well-being: three decades of progress. *Psychological Bulletin, 125*, 276-302.
- Ellison, C. E. (1991). Religious involvement and subjective well-being. *Journal of Health and Social Behavior, 32*, 80-99.
- Engstöm, K., Mattson, F., Järleborg, A., & Hallqvist, J. (2008). Contextual social capital as a risk factor for poor self-rated health: A multilevel analysis. *Social Science and Medicine, 66(11)*, 2268-2280.
- Greenberg, M. T., Siegel, J. M., & Leitch, C. J. (1983). The nature and importance of attachment relationships to parents and peers during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 12*, 373-386.
- Harchaoui, S. (2008). *Jongeren in Nederland: hun tevredenheid & geluk*. Utrecht: Forum.
- Hart, R.A. (1997). *Children's participation. The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*. New York: Unicef.
- Helliwell, J. F., & Putnam, R. D. (2004). The social context of wellbeing. *Philosophical Transactions of the Royal Society of London, 359*, 1435-1446.
- Hwang, C. P., & Lamb, M. E. (1997). Father involvement in Sweden: A longitudinal study of its stability and correlates. *International Journal of Behavioral Development, 21(3)*, 621-632.
- Iwasaki, Y., & Mannell, R. C. (2000). Hierarchical dimensions of leisure stress coping. *Leisure Sciences, 22*, 163-181.
- Kahneman, D., Diener, E., & Schwarz, N. (1999). *Well-being: The foundations of hedonic psychology*. New York: Russell Sage.

- Levy-Shiff, R., Hoffman, M. A., & Ushpiz, V. (1988). Social support and self-esteem in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 17(4), 307-316.
- Lin, N., Simone, R. S., Ensel, W. M., & Kuo, W. (1979). Social Support, Stressful Life Events, and Illness: A Model and an Empirical Test. *Journal of Health and Social Behavior*, 20(2), 108-119.
- Lindsey, D.H., Brass, D.J., & Thomas, J.B. (1995). Efficacy-performance spirals: A multilevel perspective. *Academy of Management Review*, 20(3), 645-678.
- Lucas, R. E., Diener, E., & Suh, E. M. (1996). Discriminant validity of well-being measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 616-628.
- Lyubomirsky, S., King, L. A., & Diener, E. (2005). The benefits of frequent positive affect: Does happiness lead to success? *Psychological Bulletin*, 131, 803-855.
- McDowell, I. (2010). Measures of self-e-percieved well-being. *Journal of Psychosomatic Research*, 69(1), 69-79.
- NJi (2010). Factsheet “Allemaal Opvoeders”. Verkregen op 5-05-2010.
- O’Donnell, W. J. (1976). Adolescent self-esteem related to feelings toward parents and peers. *Journal of Youth and Adolescence*, 5, 179-185.
- Okun, M. A., Stock, W. A., Haring, M. J., & Witter, R. A. (1984). The social activity/ subjective wellbeing relation: a quantitative synthesis. *Research on Aging*, 6, 45–65.
- O’Reilly, P. (1988). Methodological issues in social support and social network research. *Social Science and Medicine*, 26, 863–873.
- Pearson, J. (1986). The definition and measurement of social support. *Journal of Counseling and Development*, 64, 390-395.
- Pretty, G. M .H., Conroy, C., Dugay, J., Fowler, K., & Williams, D. (1996). Sense of community and its relevance to adolescents of all ages. *Journal of Community Psychology*, 24, 365-380.
- Putnam, R. (1995). Bowling alone: America’s declining social capital. *Journal of Democracy*, 6(1), 65-78.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO) & Raad voor de Volksgezondheid & Zorg (RVZ). (2008). *Versterking voor gezinnen: versterken van de village. Pre-advies over gezinnen en hun sociale omgeving*. Den Haag: RMO/RVZ.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal. Personality and Social Psychology*, 57, 1069–1081.

- Rosenberg, M. (1965). *Society and adolescent self-image*. Princeton, NJ: Princeton University.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: a review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141-166.
- Schnabel, P. (2000). Vergroting van maatschappelijke cohesie door versterking van de sociale infrastructuur. Probleemverkenning en aanzet tot beleid. In R. P. Hortulanus & J. E. M. Machielse (red.), *In de marge. Het sociaal debat, deel 1* (pp. 21-34). Den Haag: Elsevier.
- Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (1995). Generalized Self-Efficacy Scale. In J. Weinman, S. Wright & M. Johnson (eds.) *Measures in health psychology: A user's portfolio, Causal and control beliefs* (pp. 35-37). Windsor England: NFER-Nelson.
- Seidman, E., Allen, L., Aber, J. L., Mitchell, C., Feinman, J., Yoshikawa, H., et al. (1995). Development and validation of adolescent perceived microsystem scales: Social support, daily hassles, and involvement. *American Journal of Community Psychology*, 23, 355-388.
- Shaw, S., Kleiber, D., & Caldwell, L. (1995). Leisure and identity formation in male and female adolescents: A preliminary examination. *Journal of Leisure Research*, 27, 245-263.
- Singh, B., & Udainiya, R. (2009). Self-efficacy and well-being of adolescents. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 35(2), 227-232.
- Shonkoff, J., & Phillips, D. (2000). *From neurons to neighbourhoods: The science of early childhood development*. Washington, DC: National Academy Press.
- Taylor, S. E., & Brown, J. D. (1988). Illusion and well-being, a social psychological perspective on mental-health. *Psychological Bulletin*, 103(2), 193-210.
- Thoits, P.A., & Hewitt, L.N. (2001). *Journal of Health and Social Behavior*, 42, 115- 131.
- Tong, Y., & Song, S. (2004). A study on general self-efficacy and subjective well-being of low SES-college students in a Chinese University. *College Student Journal*, 38, 637-643.
- Trainor, S., Delfabbro, P., Anderson, S. & Winefield, A.H. (2010). Leisure activities and adolescent psychological well-being. *Journal of Adolescence*, 33, 173-186.
- Wilkinson, D. (2007). The multidimensional nature of social cohesion: Psychological sense of community, attraction, and neighboring. *American Journal of Community Psychology*, 40, 214-229.
- Winter, M. de. (2009). Formatieve en summatieve evaluatie van het project: Versterking pedagogische civil society en de rol van de centra voor jeugd en gezin. *Onderzoeksaanvraag ZonMw*.

Bijlage 1.

Vragenlijst

Hallo,

Deze vragenlijst is een belangrijk onderdeel van mijn afstudeeronderzoek over de sociale binding van jongeren en hun welbevinden.

De vragen zijn verdeeld in drie onderdelen. In het eerste deel zullen er vragen aan bod komen over je **betrokkenheid** in de buurt en bij verenigingen en je **band** met belangrijke personen in je leven. In het tweede onderdeel zullen er een aantal vragen over **jezelf** gesteld worden en over hoe jij je voelt. Als laatste zullen er wat **achtergrondvragen** gesteld worden.

Het invullen van deze vragenlijst zal ongeveer 15 minuten in beslag nemen. Bij iedere vraag staat uitgelegd hoe je deze kunt beantwoorden. Als er iets is dat je toch niet helemaal begrijpt, kan je dat aan mij vragen.

De vragenlijst is anoniem, je hoeft je naam niet invullen. Er zijn geen foute antwoorden mogelijk en de gegevens hebben geen enkele invloed op je rapportcijfers. Je leraar en de andere leerlingen krijgen de vragenlijst niet te zien.

Alvast bedankt voor je medewerking!

Ayla Konings

Activiteiten

1. Van welke verenigingen ben je lid? *Je kunt meerdere antwoorden aankruisen.*

- Ik ben nergens lid van
- Geloofsgemeenschap (bijvoorbeeld kerk of moskee)
- Politieke partij
- Sportvereniging
- Zang, muziek of toneelvereniging
- Hobbyclub (bijvoorbeeld koken of schilderen)
- Een 'goed doel' (bijvoorbeeld Rode Kruis of Dierenbescherming)
- Anders, namelijk.....

De volgende vragen gaan over activiteiten in **de buurt, op school, de sport- of hobbyvereniging of de geloofsgemeenschap.**

2. Doe je vrijwilligerswerk of help je bij activiteiten?

- Nee
- Ja

Wat heb je gedaan?

.....

3. Organiseer je zelf wel eens activiteiten?

- Nee
- Ja

Wat heb je gedaan?

.....

4. Heb je wel eens deelgenomen aan een jongerenraad of advies gegeven over de wensen van jongeren in de buurt/ op school of bij de gemeente bijvoorbeeld?

- Nee
- Ja

Wat heb je gedaan?

.....

Sociale steun

In hoeverre ben je het eens met de volgende stellingen met betrekking tot de persoon in Kolom 1?

1. Heel veel   2. Een beetje   3. Helemaal niet   4. Deze persoon is niet in mijn leven

Betrokken persoon		1	2	3	4
Moeder	1. Deze persoon helpt mij wanneer ik een persoonlijk probleem heb	☐	☐	☐	☐
	2. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik geld/ andere dingen nodig heb	☐	☐	☐	☐
	3. Ik heb plezier met deze persoon	☐	☐	☐	☐
Vader	4. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik een persoonlijk probleem heb	☐	☐	☐	☐
	5. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik geld/ andere dingen nodig heb	☐	☐	☐	☐
	6. Ik heb plezier met deze persoon	☐	☐	☐	☐
Broertjes/zusjes	7. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik een persoonlijk probleem heb	☐	☐	☐	☐
	8. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik geld/ andere dingen nodig heb	☐	☐	☐	☐
	9. Ik heb plezier met deze persoon	☐	☐	☐	☐
Vrienden	10. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik een persoonlijk probleem heb	☐	☐	☐	☐
	11. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik geld/ andere dingen nodig heb	☐	☐	☐	☐
	12. Ik heb plezier met deze persoon	☐	☐	☐	☐
Buurtgenoten (volwassenen in mijn buurt)	13. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik een persoonlijk probleem heb	☐	☐	☐	☐
	14. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik geld/ andere dingen nodig heb	☐	☐	☐	☐
	15. Ik heb plezier met deze persoon	☐	☐	☐	☐
Leeftijdsgenoten/ Kennissen	16. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik een persoonlijk probleem heb	☐	☐	☐	☐
	17. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik geld/ andere dingen nodig heb	☐	☐	☐	☐
	18. Ik heb plezier met deze persoon	☐	☐	☐	☐
Leraar/Lerares	19. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik een persoonlijk probleem heb	☐	☐	☐	☐
	20. Deze persoon is behulpzaam wanneer ik geld/ andere dingen nodig heb	☐	☐	☐	☐
	21. Ik heb plezier met deze persoon	☐	☐	☐	☐

Sociale Cohesie

Geef hieronder aan in hoeverre je het eens bent met de stelling.

1. Zeker mee eens
2. Een beetje mee eens
3. Niet mee eens
4. Helemaal niet mee eens

	1	2	3	4
1. Ik heb goed contact met mijn buurtgenoten	☐	☐	☐	☐
2. Ik hecht veel waarde aan de manier waarop mijn buurtgenoten met elkaar omgaan	☐	☐	☐	☐
3. Ik vind het fijn om in deze buurt te wonen	☐	☐	☐	☐
4. Mijn buurtgenoten zouden helpen bij een noodgeval	☐	☐	☐	☐
5. Buurtgenoten merken vreemden in de buurt op	☐	☐	☐	☐
6. Ik vind mijn buurt fijner dan andere buurten om mij heen	☐	☐	☐	☐

Maatschappelijk vertrouwen

Geef hieronder aan in hoeverre je het eens bent met de stelling.

1. Zeker mee eens
2. Een beetje mee eens
3. Niet mee eens
4. Helemaal niet mee eens

	1	2	3	4
1. De meeste mensen in deze buurt zijn te vertrouwen.	☐	☐	☐	☐
2. Je kunt niet voorzichtig genoeg zijn in de omgang met mensen uit deze buurt.	☐	☐	☐	☐

Vertrouwen in eigen kunnen

Geef hieronder aan in welke mate je het eens bent met de stelling.

1. Zeker mee eens

2. Een beetje mee eens

3. Niet mee eens

4. Helemaal niet mee eens

	1	2	3	4
1. Het lukt me altijd moeilijke problemen op te lossen, als ik er genoeg moeite voor doe.	☐	☐	☐	☐
2. Als iemand mij tegenwerkt, vind ik toch manieren om te krijgen wat ik wil.	☐	☐	☐	☐
3. Het is voor mij gemakkelijk om vast te houden aan mijn plannen en mijn doel te bereiken.	☐	☐	☐	☐
4. Ik vertrouw erop dat ik onverwachte gebeurtenissen doeltreffend aanpak	☐	☐	☐	☐
5. Dankzij mijn <i>vindingrijkheid</i> weet ik hoe ik in onvoorziene situaties moet handelen.	☐	☐	☐	☐
6. Ik kan de meeste problemen oplossen als ik er de nodige moeite voor doe.	☐	☐	☐	☐
7. Ik blijf kalm als ik voor moeilijkheden kom te staan omdat ik erop vertrouw problemen op te kunnen lossen.	☐	☐	☐	☐
8. Als ik geconfronteerd word met een probleem, heb ik meestal meerdere oplossingen.	☐	☐	☐	☐
9. Als ik in een zorgelijke situatie zit, weet ik meestal wat ik moet doen.	☐	☐	☐	☐
10. Wat er ook gebeurt, ik kom er wel uit	☐	☐	☐	☐

Zelfbeeld

Geef hieronder aan in hoeverre de stelling bij jou past.

1. Past goed bij mij

2. Past een beetje bij mij

3. Past niet zo goed bij mij

4. Past helemaal niet bij mij

	1	2	3	4
1. Meestal ben ik tevreden over mijzelf	☐	☐	☐	☐
2. Soms denk ik dat ik nergens goed voor ben	☐	☐	☐	☐
3. Ik heb het gevoel dat ik een aantal goede eigenschappen heb	☐	☐	☐	☐
4. Ik kan de dingen net zo goed als de meeste andere mensen	☐	☐	☐	☐
5. Ik heb het gevoel dat ik niet veel heb om trots op te zijn	☐	☐	☐	☐
6. Soms voel ik mij beslist nutteloos	☐	☐	☐	☐
7. Ik heb het gevoel dat ik een persoon ben die wat waard is, op zijn minst evenveel als anderen	☐	☐	☐	☐
8. Ik zou willen dat ik wat meer respect voor mezelf kon hebben	☐	☐	☐	☐
9. Al met al voel ik me een mislukkeling	☐	☐	☐	☐
10. Ik ben positief over mezelf	☐	☐	☐	☐

Ervaringen

Geef hieronder aan in hoeverre je jezelf herkent in onderstaande vragen

1. **Hier herken ik mezelf goed in**
2. **Hier herken ik mezelf een beetje in**
3. **Hier herken ik mezelf niet in**
4. **Hier herken ik mezelf helemaal niet in**

In de afgelopen weken, heb je wel eens het gevoel gehad dat...	1	2	3	4
1. Je erg enthousiast of geïnteresseerd in iets was?	☐	☐	☐	☐
2. Je zo onrustig was dat je niet lang op je stoel kon blijven zitten?	☐	☐	☐	☐
3. Trots was omdat iemand je een complimentje gaf voor iets wat je had gedaan?	☐	☐	☐	☐
4. Je erg eenzaam of ver weg was van anderen?	☐	☐	☐	☐
5. Je blij was over iets dat je had bereikt?	☐	☐	☐	☐
6. Je jezelf verveelde?	☐	☐	☐	☐
7. De wereld aan je voeten lag? (je was in de wolken)	☐	☐	☐	☐
8. Je depressief was of erg ongelukkig?	☐	☐	☐	☐
9. Dat de dingen gingen zoals jij wilde?	☐	☐	☐	☐
10. Je boos of van streek was omdat iemand kritiek op jou had?	☐	☐	☐	☐

Hieronder zie je een ladder met 10 treden. Zij stellen de 'levensladder' voor. De onderste trede staat voor het slechtst mogelijke leven. Klim je omhoog, dan kom je bij de tiende trede: deze staat voor het best mogelijke leven. Kan je aankruisen waar jij vindt dat je op dit moment staat?

Best mogelijke leven   **10**

9

8

7

6

5

4

3

2

Slechtst mogelijke leven   **1**

Algemene Gegevens

1. Je bent:

Man   Vrouw

2. Wat is je woonplaats?

.....

3. Wat is je leeftijd?

..... jaar

4. In welke klas zit je?

1 vmbo

2 vmbo

3 vmbo

4 vmbo

5. In welk land ben je geboren?

Nederland

Turkije

Marokko

Suriname

Curaçao

Anders, namelijk .....

6. In welk land zijn je ouders geboren?

Land

Vader

Moeder

Nederland

Turkije

Marokko

Suriname

Curaçao

Anders, namelijk .....

Ontzettend bedankt voor het invullen van deze vragenlijst!